

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)
**КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ
ТА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Широкова І.Г.
Рябоконт О.В.
Колтунова Т.І.

***РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ
ВИКОНАВСЬКИХ ПІАНІСТИЧНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ***

*Методичні рекомендації
для викладачів початкових спеціалізованих
мистецьких навчальних закладів
(шкіл естетичного виховання)*

Рекомендовано:

Департаментом культури виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації)
(Лист від 22.12.2016р. №060-9492)

Київським міським методичним центром закладів культури та навчальних
закладів як навчальний посібник для початкових спеціалізованих
мистецьких навчальних закладів
(Лист від 20.12.2016р. №023-476)

Рецензенти:

І. Лавриш, кандидат педагогічних наук з фаху «Теорія і методика навчання», директор Будинку культури Деснянського району м. Києва.

Л. Щербакова, методист науково-педагогічного проекту «Інтелект України» Міністерства освіти і науки України.

В. Кандзюба, вчитель адаптованого фізичного виховання, фізичний реабілітолог вищої кваліфікаційної категорії.

Укладачі:

І. Широкова, викладач фортепіанного відділу Київської дитячої школи мистецтв № 3, викладач-методист.

О. Рябоконт, заслужений працівник культури України, директор Київської дитячої школи мистецтв № 3, викладач-методист.

Т. Колтунова, заступник директора з навчальної роботи Київської дитячої школи мистецтв № 3, викладач-методист.

Відповідальні за випуск:

І. Чуніхіна, директор Київського міського методичного центру закладів культури та навчальних закладів.

Н. Бойко, завідувач методично-аналітичного кабінету Київського міського методичного центру закладів культури та навчальних закладів.

Л.Ричихіна, методист вищої категорії методично-аналітичного кабінету Київського міського методичного центру закладів культури та навчальних закладів.

Редактор:

Н. Гешко заступник директора Київського міського методичного центру закладів культури та навчальних закладів.

Метою методичних рекомендацій є надання допомоги викладачам початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) у роботі, реабілітації, навчання та соціалізації дітей з особливими потребами та розвиток їхніх музичних здібностей.

Робота спрямована на залучення спеціальних корекційних методів, прийомів і форм, спеціальних вправ що сприяє ефективному розвитку, розкриттю та реалізації у дітей з особливими потребами їх виконавських піаністичних здібностей.

Пізнати та визначити складності – це означає оволодіти ними,
впорядкувати та подолати їх.

А. Шнабель

Складності породжують в людині здібності, що необхідні для
їхнього подолання.

У. Філіпс

Розвиток інтелектуальних, емоційних, музично-слухових здібностей дітей з особливими потребами в сучасній педагогічній практиці є актуальним напрямком роботи. В позашкільних мистецьких навчальних закладах – школах естетичного навчання в наш час також навчаються учні з особливими потребами.

Рухові, зорові фізичні вади дітей для сучасної мистецької педагогіки не є факторами, які повністю виключають та заперечують можливість виховання та навчання таких учнів. Залучення до мистецтва, виклик в вихованцях цікавості до занять, набуття учнями з особливими потребами виконавчих піаністичних навичок - є сьогодні можливими, при наявності у викладача з фахового мистецького напрямку спеціальних знань та умінь педагогічної роботи з такими дітьми.

Викладацька практика спілкування з дітьми з особливими потребами дозволяє викладачу – практику зробити висновки про те, що вірно організована методична робота, систематично спрямована на залучення спеціальних корекційних методів, прийомів і форм, спеціальних вправ, - сприяє більш ефективному розвитку, розкриттю та реалізації у дітей з особливими потребами їх виконавських піаністичних здібностей та можливостей.

Підсумком такої роботи є активізація всієї системи компенсації, спрямування всіх зусиль викладача на подолання та усунення недоліків пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

Для отримання певних результатів у роботі з такими дітьми, необхідно максимально залучати їх до суспільного життя, приводити та адаптувати їх до соціального статусу *особистості* у оточенні здорових людей.

З урахуванням психофізіологічних особливостей таких дітей маємо розглянути наступні методико – педагогічні питання:

- наявність психологічної атмосфери довіри, доброзичливості, зацікавленості та спільної мети в спілкуванні з дітьми з особливими потребами, їх батьками, колективом та адміністрацією школи ;
- формування мотивації, завдяки якій зростає зацікавленість та наполегливість у заняттях дітей з особливими потребами;
- музично – слухові здібності та способи їх виявлення при вступі дітей до школи;
- розвиток емоційності і музично - слухових здібностей з застосуванням спеціальних ефективних корекційно - розвиваючих методів, прийомів та форм роботи у вихованні виконавських піаністичних здібностей дітей;
- розвиток музичних піаністичних виконавських здібностей;
- перспектива розвитку музичних піаністичних виконавських здібностей дітей з особливими потребами в психологічному, емоційному, інтелектуальному та фізичному аспектах навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Ми маємо впевненість, що викладачі позашкільних мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання), працюючи з дітьми особливими потребами зуміють самостійно розвинути поданий матеріал на підставі власного досвіду і спостережень під час роботи з учнями.

В роботі над методичними рекомендаціями ми керувалися принципами сучасної фортепіанної методики з використанням досвіду роботи видатних педагогів - піаністів і методистів.

Даний матеріал – не лише узагальнення особистого педагогічного досвіду з розвитку музичних та виконавських піаністичних здібностей у дітей з особливими потребами, але й спроба пошуку естетичних та психолого-педагогічних основ навчання музикантів-піаністів різних рівнів можливостей, загальних закономірностей розвитку музично-слухових, інтелектуальних здібностей для виховання виконавчих піаністичних навичок у дітей з

особливими потребами, зацікавленості до занять. Ця робота є узагальненням закономірностей у методиці їхнього навчання, способах гри, відношенню до інструменту.

Практична робота у навчанні дітей з особливими потребами. призвела до розуміння, що інтуїтивний несистематизований метод не є ефективним. Але узагальнення та систематизація знань та досвіду дозволили зробити висновок, що введення в урок спеціальних корегувальних методів, прийомів та форм роботи сприяє прискоренню загального та музичного виховання дітей.

І саме підпорядкування методиці як системі знань, майстерності, умінь, бездоганному професіоналізму, дослідження закономірностей процесу музично-виконавчого розвитку і засобів керування ним на різних етапах навчання є важливою ланкою основ навчання музикантів-піаністів різних рівнів можливостей у розвитку музичних та виконавчих піаністичних здібностей.

Але педагоги школи мистецтв не мали досвіду роботи з дітьми з особливими потребами : з порушеннями рухомих функцій (діагноз ДЦП) та інвалідністю по зору (незрячих).

Проте адміністрацією навчального закладу були створені умови, коли окрім здійснення основної мети навчання – розвитку навичок гри на музичному інструменті та набуття знань в області музично-теоретичних дисциплін, що враховують музичні дані, вікові особливості та стан здоров'я дітей, вирішуються і корегувальні завдання з освоєння раціональних рухів, мислення, мови, суджень та завдання соціальної адаптації і комунікації – максимальному залученню до навколишнього життя, ствердженню соціального статусу в середовищі здорових людей як обов'язковий результат складного процесу розвитку і становлення особистості: зайняти в суспільстві те положення, яке найбільше відповідає і яке дає найкращу можливість спільної діяльності, яка є вагомим умовою формування атмосфери взаємної поваги, джерелом багатогранних стосунків та гуманістичних відносин.

Це є об'єктивною потребою суспільства у новій сучасній людині європейського світогляду у відповідності до Європейських стандартів прав людини, що є практикою всіх цивілізованих країн світу, і України зокрема.

І наша школа долучається до цього процесу. Робота саме нашого навчального закладу співпадає з тенденцією введення моделі інклюзивної освіти в Україні, яка не лише відкриває більш широкі можливості навчання, соціалізації дітей з особливими потребами., але й допомагає створенню емоційно-психологічного клімату рівності можливостей із здоровими однолітками, виховує такі необхідні всім якості взаємодопомоги, доброзичливості, взаєморозуміння як запоруки майбутнього дорослого спілкування. Така вимога часу.

Намагаючись максимально використовувати можливості розвитку та навчання дітей, авторитет школи, територіальну близькість Санаторного навчально-виховного комплексу «Мрія», батьки приводять до нас на навчання дітей з особливими потребами, знаючи, що результатом в реалізації поставлених цілей і завдань є створені адміністрацією та колективом існуючі в школі умови занять і відношення до дітей:

- оптимістична віра в дитину;
- пріоритет позитивного стимулювання;
- психологічний клімат довіри – відсутність прямого примусу;
- педагогічна відповідальність та зацікавленість долею дітей;
- атмосфера педагогічного спілкування на основі поваги та взаємодопомоги;
- співробітництво, майстерність, професіоналізм, спілкування;
- створення ситуації захопленості та успіху, зацікавленості до активності дітей, що підтримується переконанням у здатності до подолання ускладнень;
- терпимість до дитячих недоліків.

Моя віра в успіх на початку наших занять засновується на інтуїції, педагогічному оптимізмі, відчутті необхідності, саме впевненість у підтримці і потенційній допомозі від адміністрації школи та колег керувала переконанням долучитися до цієї роботи, відчуваючи її відповідальність та складність. І першим позитивним моментом була доброзичлива реакція і

учнів, і їхніх батьків на появу у класі нових учнів. Відтак час і спільні заняття сповнюють ці відносини взаємоповагою та симпатією.

Усвідомлюючи малу ефективність традиційної структури музичних занять з такими дітьми, визначились і проблемні ситуації у навчанні:

- маловідома і наукова, і організаційна, і методична опрацьованість проблеми про можливості розвитку і навчання таких дітей. ДМШ, ДШМ;
- недоопрацьованість методики роботи, що активізує розвиток творчої складової особистості дітей;
- реальність педагогічної практики розвитку музичних та виконавчих здібностей дітей з особливими потребами.

Розуміючи, що розвиток музичних здібностей та виконавчих піаністичних навичок у дітей з обмеженими можливостями здоров'я потребують додаткових певних знань корекційно-розвивальної роботи в процесі навчання як системи спеціальних занять, що сприяють більш ефективному розвитку, розкриттю і реалізації здібностей та можливостей дітей, звертаюся до спеціальної літератури з медицини:

- *психології* – про співвідношення навчання і розвитку;
- *психіатрії дитячого віку* – про психічні захворювання дітей та підлітків;
- *невропатології дитячого віку* – про діагностику та лікування нервових захворювань;
- *педагогіки* – про проблеми розвиваючого навчання;
- *лікувальної педагогіки* – про педагогічний вплив на особистість хворої дитини або підлітку з лікувальною метою. До її завдань належить корекція поведінки, тобто ліквідація пов'язаної з хворобою педагогічною та соціальною занедбаністю, стимуляція емоційної, інтелектуальної та соціальної активності, що спрямована на відновлення можливості і бажання навчатися або ж набуття професіональних навичок, коли нейтралізується негативний соціальний досвід, корегуються неправильні життєві настанови;
- *сучасної методики музичної освіти*, досвіду і досягненням музикантів-піаністів, українських та закордонних виконавців і педагогів минулого та сучасності, де особлива увага відводиться розвитку музичного мислення

учня, що досягається систематичним вдосконаленням навичок музикування при постійному контролі слуху.

Безумовно, бажано, аби діти, які прийшли до нашої школи, володіли певними музичними здібностями. Тому перед початком навчання гри на фортепіано необхідно перевірити музично-слухові дані, знайти здібності, що необхідні для навчання музикантів-піаністів різних рівнів можливостей та дітей з обмеженими можливостями здоров'я також.

Знаючи про можливості позитивного результату при систематичній і добре продуманій роботі, дуже обережно починаю спілкування, завжди пригадуючи очі хворого хлопчика, що плаче в кабінеті директора під час знайомства з ним і розуміючи причину його сліз, долаючи боязкість, невпевненість, сором'язливість, обережно і делікатно формулюючи прохання, перевіряю слух, ритм, пам'ять як первинних передумов майбутнього навчання гри на фортепіано. Незважаючи на фізичні обмеження, що викликані природними даними, музичні здібності та емоційна реакція до виконання дій зі словесної інструкції присутні.

Для дітей з ДЦП характерне виявлення психічного інфантилізму:

- наявність нехарактерних рис дитячості, безпосередності, переважання діяльності за мотивами задоволення;
- недостатня рухомість, активність, емоційна яскравість;
- лякливість, підвищена загальмованість у незнайомих умовах, що відображається на процесі навчання;
- обмеження спілкування зі здоровими однолітками, недостатність ігрової діяльності та рухомості формують некомфортні умови середовища до виховання;
- уповільнене формування понять, під час написання – помилки графічного зображення літер, цифр, уповільненість автоматизації механічного рахування;
- в той же час, у індивідуальному навчанні виявляють достатню «зону» розвитку, виявляють своєрідну завзятість, посидючість, педантизм, що дозволяє корегувати порушену діяльність і більш успішно засвоювати новий матеріал.

Нам належало сформувати зацікавленість цих дітей, перетворити їхні схильності до нового виду діяльності як можливості для подальшої музичної освіти – досягнення професійних результатів у навчанні гри на фортепіано; і щоб ця робота як вид діяльності стала привабливою для дітей з о.м., з готовністю виявлення наполегливості, волі в досягненні успіхів.

Емоційне забарвлення при спілкуванні під час навчання піаністів з фізичними обмеженнями покращує і мислення, і рухомі, і розумові, і нервові порушення. Чуйна обережність, відвертість, яскраві тактичні порівняння, ігрові сюжети, терплячі наполегливість та вимогливість створюють атмосферу взаємної зацікавленості результатами роботи, і зацікавленість до процесу роботи вдома: зникає відчуття плину часу, а концентрація уваги розвиває самостійність мислення, самоконтроль, ініціативу у виборі способів і прийомів виконання завдання.

При відсутності органічного ураження м'язів, суглобів і нервів, порушень рухів у руці піаніста, діагноз ДЦП, є наслідком порушення збуджувального і гальмівного процесів в центральній нервовій системі при побудові рухового акту, і страждає уся функціональна система, що формує піаністичні рухи.

При спастичній формі – перенапруження м'язів – втрачається свобода, точність, злитість рухів – рухи або цілком неможливі, або відсутнє вміння міняти один рух іншим, часто супроводжуються судомою, рухи дефектні, негармонічні.

При паретичній формі з'являється слабкість – втрачаються сила і точність рухів – збудження осередків нервової системи перетворюється на гальмування.

Безумовно, неможливо досконало вирішити виконавчі піаністичні завдання обмеженими фізичними можливостями, що існують на даний час у учнів. Але кожен можливий рух необхідно використовувати для подальшого розвитку цих рухових можливостей для їхнього успішного музичного втілення: в музичних переживаннях, виставах – як перспективі музичного і механічного розвитку дітей з особливими потребами.

У розвитку наявних природних можливостей і здібностей, в методично правильній організації роботи, пошуку і знаходженні шляхів подолання складнощів – досягнення результату у навчанні гри на фортепіано дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Велику роль у розвитку гармонії рухів відіграють підготовчі заняття з виховальними іграми і співом.

Вправи, які проводяться на початковому етапі навчання піаністів з особливими потребами, пристосовані для цих дітей. Вони мають програмно-образотворчий характер, що дозволяє не лише заволодіти та закріпити владу над рухами рук, виховати злагодженість, чіткість, красу піаністичних рухів, але й вирішують музично-виразні задачі. При цьому вправа набуває конкретної практичної мети, яка пов'язана з виразністю музичного сприйняття слуху.

Для організації піаністичних рухів буде корисним виконати ряд гімнастичних вправ, які допоможуть знайти і закріпити поставу, правильну взаємодію всіх частин ігрового апарату.

1. Повільно і плавно підняти руки догори – вдих, кисті – вільні, розвести руки в сторони (якщо можливо) і разом з видихом опустити (впустити) донизу. Голову також опустити. Руки розгойдуються до тих пір, поки не зупиняться. Це допомагає розслабленню м'язів шії, рук, плечового поясу.
2. Зміна рівня опори рук: «З поверхи» – на кришці рояля, пюпітрі, колінах – відчуття підтримку попереку і нижніх м'язів, плечі не піднімати.
3. «Малюємо кола» кожним пальцем – відчуття усю руку як єдиний важіль, що працює від плеча до кінчиків пальців.
4. Вкручування - викручування лампочки: супінація - пронація.
5. Вправи з м'ячем : слідкувати за поставою, ловити, перекидати з руки в руку.
6. «Іди до мене» – згинаємо кожен палець.
7. «Щіточка», «відкидання смітинки» – для пальців, кисті в роботі участі не беруть, долоня широка.
8. Катаємо хлібні кульки – для відчуття кінчиків пальців.
9. «Парасолька» – розкриття пальців.
10. «Хороші клавіші» – гладимо до себе клавіатуру – для відчуття контакту з клавіатурою.
11. Поплескати долонею по кришці рояля – активізуються м'язи плеча.
12. Аплодуємо, обводячи коло перед собою – відчуття кисті, передпліччя.

13.«Перельоти пташки з приземленням» – дугоподібні і хвилеподібні переміщення на кришці – для спини і нижньої частини руки.

14.Для ніг:

- відхиляємо коліно в бік;
- вібруємо стопою;
- обертаємо стопою навколо педалі фортепіано.

Корекція в напрямку пластичності і спеціальної організації свободи ігрових рухів з незрячими дітьми потребує специфічного способу тілесно орієнтованого показу рухів, коли рука учня лежить на руці педагога, і таким чином показуються контури рухів, адже головною перешкодою свободи у пересуванні руки і пальців незрячого учня є бажання попередньо виявити - «намацати» кожну клавішу. Лише подоланням цього природного спонукання та бажання незрячої дитини про неможливість пересування по клавіатурі, не торкаючись її, досягається свобода і незалежність у грі. Замість дотиково - рухових виробляються слухово - рухові зв'язки, набувається «відчуття відстані».

Слухове уявлення про дистанцію між звуками викликає адекватне уявлення про реальні відстані. Для гармонізації рухового процесу використовуються вправи на:

- відчуття об'єму і спрямованості руху (догори-донизу, великий-маленький; для розслаблення м'язів шиї, рук, плечового поясу);
- характеру і швидкості рухів (плавні-поривчасті, швидкі-повільні; для виховання уваги, емоційно-вольових якостей);
- поєднання великих рухів з малими (поєднуючих рухів всієї руки з малою моторикою пальців; для координації рухів).

Робота через активізацію слухової, емоційної, моторно-рухової систем не втрачає своєї актуальності у спеціальній організації ігрових рухів з незрячими дітьми, ніж зі зрячими, на всіх стадіях навчання, починаючи з доігрового періоду і потребує більш тривалого періоду часу, коли одночасно з навчанням вирішуються і корекційні завдання:

- навчання орієнтуванню у просторі;
- розвиток музичного слуху, слухової уваги: слухання музики, підбір по слуху;
- розвиток гармонічного і тембрального слуху, імпровізація, твір;

- розвиток відчуття ритму, музичної пам'яті, музичних уявлень;
- вироблення вільної посадки за інструментом, орієнтування на клавіатурі;
- освоєння раціональних рухів, способів музичного звуковилучення;
- розвиток слухового самоконтролю, якості звучання;
- розвиток руху пальців, техніки гри, аплікатурної дисципліни;
- розвиток координації рук, транспорт, імпровізація, твір;
- розвиток міміки і пантоміміки;
- вироблення дихальних навичок: формування мовного дихання, навичок раціонального голосоподання і голосоведення;
- визначення комунікаційних точок;
- розвиток психологічної стійкості: уміння керувати своїм емоційним станом у незнайомих умовах – володіння тілом, мімікою, жестикуляцією;
- розвиток комунікативних здібностей: уміння відповідати на запитання повними відповідями, використовуючи порівняння, спостереження; уміння оцінити свою роботу, своє виконання, обговорити роботу і виконання іншого учня;
- залучення до колективних форм роботи із заохоченням навіть за незначний успіх як прищеплення якостей, протилежних рисам загальмованості – також є корегуючою формою діяльності. Атмосфера спілкування – завжди щиро зацікавлююча.

Засвоєння ігрових рухів із використанням системи корекції у навчанні незрячих дітей як період вимушеної гри на слух приніс величезну користь для розвитку слухового сприйняття музичного мислення, розвитку музичної пам'яті і відчуття ритму: навичкам запам'ятовування і аналізу мелодії, гри по нотах за системою Брайля, коли вивчаються ноти для кожної руки окремо, а потім, поєднавши їх спочатку в голові, переносяться на клавіатуру.

Починаючи з перших уроків діти слухають гру педагога, співають, намагаючись точно повторювати мелодію і слова, розповідають свої враження про почуте, намагаючись точно підібрати слова (відбувається корекція уваги і корекція в затримках мовлення), а головне – збагачується слух, розвивається музична фантазія – виникає цікавість до музики, що навіть з точки зору розвитку піаністичного апарату є більш важливою умовою подальшого навчання, адже після насичення слуху музикою і переконавшись, що учень чує високі і низькі звуки, рухи мелодії догори і донизу, тривалість звуків,

орієнтується в будові клавіатури, знає назви клавiш, можна розпочати підбір по слуху, транспонуванню спочатку найпростіших однозвучних ритмічних («Ма-ма», «Ле-ся», «Мя-у», «Ю-леч-ка»), двозвучних інтервальних з'єднань, пісеньок-лічилок.

Музичний матеріал для роботи з дітьми з особливими потребами має відрізнятися

- простотою і виразністю;
- доступністю сприйняття і виконання;
- невеликим об'ємом;
- частим повторенням завдань;
- корекційно-розвивальною спрямованістю.

Всім цим вимогам відповідають українські народні мелодії, пісні: зміст текстів є доступним для дитячого сприйняття мелодії, легко запам'ятовуються, легко підбираються на слух. *Гра по слуху* закріплює виникнення цікавості до музики і увагу, розвиває здібність музичних уявлень, створює єдність слухової і моторної пам'яті, взаємно підкріплює одна одну. *Транспонування* також прищеплює дітям з особливими потребами і слухову, і рухову свободу, творчо наповнює заняття. *Запис виконуваних мелодій* – доступний шлях до освоєння нотної грамоти та гри по нотах.

Подальше виховання ігрових навичок у дітей з особливими потребами відбувається на поступово послідовних ускладнених ігрових прийомах: найпростіші навички виконання спочатку одноголосних мелодій кожною рукою окремо, потім почерговий вступ обох рук ускладнюється освоєнням штрихів, новими прийомами виконання, володіння якими доповнюється образними асоціаціями. Сила звуку при цьому залежить від фізичних даних дітей – ніколи не перетинає межі їхньої фізичної розвиненості: вона дуже слабка.

Але поступово розвивається музичне уявлення як результат розвитку розумового, музичного і фізичного і змінює забарвлення звуку.

Вправи за інструментом.

Робота над цими вправами ні в якому разі не є самоціллю, її слід розглядати як засіб виховання не механічної, а музично-осмисленої техніки: вони охоплюють

різні види техніки і прийомів звуковилучення та поступово переходять в роботу над твором.

1. Попередня вправа для знаходження трудового тону: взяти з пюпітра будь-який предмет, покласти спочатку на коліна, потім – назад на пюпітр. Зокрема ця вправа психологічно налаштовує на вилучення звуку природним рухом, а не якимось особливим, незвичним.

Саме на початковому етапі навчання необхідно прагнути розвивати образне мислення учнів, шукати такі способи його розвитку, які б поступово перетворювали фантазію дітей на звукову уяву, тобто надати прийому, звуку, нюансу той характер, ту ступінь переконливості, які продиктовані образом.

1. Вилучення одного звуку: «Пішли в гості».
2. Дугові стрибки на октаву, вгору і донизу: «Влучний стрілець або полювання».
3. «Знайди мене», «Відлуння» – розвиток слуху.
4. «Замок-блискавка» – вільне ковзання по клавіатурі вгору і донизу; для розслаблення зап'ястка.
5. «Літачок» – «прасувати» клавіатуру: пальці віялоподібно розходяться, зап'ясток – не піднімати. Перевіряти спину. Ця вправа є корисною та перспективною для оволодіння звуком і пальцевою технікою.
6. Всі вправи над основними технічними формулами і рухомими прийомами мають програмно - зображальний характер, що дозволяє скеровувати увагу не лише на технічні, але й на музичні завдання. При цьому вправа набуває й конкретної практичної мети, яка пов'язана з музикою і скерована на фізичний бік руху.

Багато вправ супроводжуються підтекстовками – це допомагає осмисленому і точному інтонуванню мелодії з текстом, що було набуто на групових заняттях по сольфеджіо і хору; розвитку метроритму, ансамблевим навичкам.

Вправи, проілюстровані веселими образними малюнками, які завжди привертають увагу дітей, завжди викликають емоційну реакцію, як вияв зацікавленості і активного мислення, присутності направленості на запам'ятовування, волі до результату.

Таким чином, правила навчання піаністів з особливими потребами пристосовані до фізичних даних дітей: вони навчають цих дітей законам руху руками, виховують правильному відношенню до клавіатури, відношенню до фортепіано як до співучого інструменту, коли слуховий контроль є найкращою перевіркою їхньої доцільності.

Закони професійної піаністичної постановки рук відсутні як неможливі, а «тісний взаємозв'язок рухів неодмінно наводить на думку, що засвоєння правильних рухів фортепіанної гри звільняюче діє і на інші наші рухи»[І. Гат]. Відбувається корекція в напрямку пластичності і свободи рухів як для пристосування до життя взагалі, так і для виховання ігрових навичок: вмикається, виховується свідоме м'язово-суглобне відчуття, яке орієнтує у рухах, у положенні кінцівок і окремих їхніх частин у просторі. Цей напрямок роботи можна назвати методом музично-пластичної гармонізації у розвитку виконавчих піаністичних здібностей у дітей з особливими потребами здоров'я з діагнозом ДЦП, що мають різні ступені рухових порушень, а також незрячих.

Узагальнюючи положення теорії і практичний досвід розвитку музичних здібностей дітей з особливими потребами у навчанні грі на фортепіано із введенням спеціальних методів, прийомів і форм корекції, можна визначити як результативний: учні з особливими потребами нашої школи беруть участь у класних, шкільних концертах, районних і міських конкурсах, отримуючи високі нагороди та визнання слухачів, переживаючи при цьому хвилювання і радість, збагачуючись емоційно під час виступів. Це є досягненням компенсаторних результатів діяльності школи та педагогічної роботи викладача з розвитку музичних виконавчих піаністичних здібностей у дітей з особливими потребами. Кожен викладач має знати, що не тільки він навчає, але й сам набуває нові знання та досвід при спілкуванні з цією категорією вихованців.

Бібліографія

1. Алексеев А.А. Методика обучения игре на фортепиано-М.,1961
2. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: Навчальний посібник. - К., 2012
3. Бирмак А.В. О художественной технике пианиста – «Музыка», М., 1973
4. Бородумин В.И. Справочник практического врача – «Баян», - М., 1992
5. Гат Йожеф. Техніка фортепіанної гри. – Будапешт, Москва, 1973
6. Герасимович Д.М.. Методика навчання гри на фортепіано : Посібник для викладачів музичних шкіл та музичних училищ. – К., 1962
7. Емельянова Г.А. Упражнения – трансформеры для начинающих пианистов : Учебное пособие для ДМШ. – Ростов-на-Дону, 2009
8. Ермаков В.Б., Якунин Г.А. Основы тифлопедагогтики : Развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения. – М., 2000
9. Ковальов В.В. Психиатрия детского возраста : Руководство для врачей. – М., 1979
10. Коган Г. М. Вопросы пианизма : Избранные статьи - «Советский композитор», М., 1968
11. Корженевський А.Й. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства : Збірник статей – «Музична Україна», - К.,1981
12. Милич Б.Е. Воспитание ученика- пианиста в 1-2 классах ДМШ. – К., 1977

13. Міліч Б.Є. Маленькому піаністу. – К.,1985
- 14.Побережна Г.І. Музыка в дитячій душі. Українське агентство інформації та друку «Рада». - К., 2007
- 15.Ходос Х.-Б.Г. Нервные болезни : Руководство для врачей - «Медицинское информационное агентство», - М., 2002
- 16.Шмидт – Шкловская А.А. О воспитании пианистических навыков - «Музыка», - Л., 1985